

ภาวะพลเมืองโลก และการย้ายถิ่นของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา ในเขตเมืองขอนแก่น¹

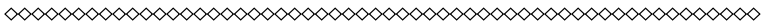
Cosmopolitanism and Transnational Migration of Myanmar Migrant Workers in KhonKaen City

ศิวกร ราชชมภู², จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง³
Siwakorn Ratchompoo², Jaggapan Cadchumsang³

Received: January 24, 2020

Revised: April 20, 2020

Accepted: April 30, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการย้ายถิ่นที่ส่งผลต่อการกลายเป็นพลเมืองโลกของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาในบริบทเมืองขอนแก่น แรงงานกลุ่มดังกล่าวเผชิญหน้ากับความแตกต่างหลากหลายในพื้นที่การทำงานและพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันที่เราเรียกว่า “ภาวะพลเมืองโลกแบบสามัญ” บทความนี้ได้ข้อมูลจากงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาในภาคบริการจำนวน 20 คน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา รวมทั้งการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม พื้นที่ศึกษาของผู้วิจัยเป็นสถานบริการน้ำมันและแก๊ส รวมถึงพื้นที่ซึ่งแรงงานข้ามชาติเดินทางไปในวันหยุด คือ ตลาดสด และห้างสรรพสินค้าในเขตเมืองขอนแก่น ผลการศึกษาชี้ว่า ถึงแม้ถูกมองว่าเป็นแรงงานที่มีทักษะต่ำ แต่การอพยพย้ายถิ่นของพวกเขา นับตั้งแต่เริ่มเข้ามาทำงานในประเทศไทยและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในขอนแก่นได้ทำให้แรงงานเหล่านี้ได้มา

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาลุ่มน้ำโขงศึกษา เรื่อง “วิถีพม่าในโลกสมัยใหม่: ภาวะพลเมืองโลกของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาในเขตเมืองขอนแก่น” (This article is part of the M.A. thesis in Mekong Studies titled “Burmese Way in the Modern World: Myanmar Working-class Cosmopolitanism in Khon Kaen City”)

² นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาลุ่มน้ำโขงศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (M.A. Student in Mekong Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University) E-mail: siwakorn.r@kkumail.com

³ อาจารย์สาขาวิชาสังคมศาสตร์ และนักวิจัยศูนย์วิจัยพลศึกษาสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Lecturer in the Department of Social Sciences and Researcher in the Center for Research on Plurality in the Mekong Region, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University) E-mail: jagcad@gmail.com

ซึ่งทุนเศรษฐกิจซึ่งส่งผลให้พวกเขาสามารถสะสมทุนด้านอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ พวกเขายังได้รับโอกาสในการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ จากการเป็นแรงงานข้ามชาติ ทุนและทักษะที่เกิดขึ้นเหล่านี้ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคของพวกเขา นอกจากนี้ แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ยังได้ใช้ทุนและทักษะที่ได้มาใหม่ต่อรองกับวัฒนธรรมที่แตกต่างรวมถึงการเอาตัวรอดจากโครงสร้างที่จำกัดผู้คนที่อยู่ฐานะแรงงานข้ามชาติในรัฐไทยอีกด้วย

คำสำคัญ: ภาวะพลเมืองโลก, แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา, ทุน, การย้ายถิ่น, การเคลื่อนย้าย

Abstract

This article deals with the impact of migration on the cosmopolitanism of Myanmar transnational workers in the context of Khon Kean City. These workers have encountered an "ordinary cosmopolitanism," which are diverse aspects of life in different spaces both at their workplace and in everyday life. Based on qualitative research, the data employed in this article were collected through in-depth and group interviews of 20 key informants as well as general informants. The data were also gathered from participant and non-participant observations. The field sites of this research included a petrol and gas station where the transnational workers from Myanmar work for as well as other places such as fresh-food markets and shopping malls in Khon Kaen City. The findings from the research showed that despite being low-skilled workers, the migration to Thailand and particularly Khon Kean has allowed for their acquisition of economic capital. Through the collected economic capital, this group of Myanmar transnational workers is able to collect other forms of capital. Additionally, working and living as transnational workers in Khon Kaen urban area, these workers gain more opportunities in learning new skills. The collected capitals and acquired skills significantly affect the pattern of consumption of transnational workers from Myanmar. Interestingly, such capitals and skills have been employed by the workers in negotiation with different cultures and in their struggle with the structure that restricts transnational workers in the Thai state.

Keywords: cosmopolitanism, Myanmar migrant workers, capitals, migration, mobility

บทนำ

ขอนแก่นเป็นจังหวัดที่มีความเป็นเมือง (city) และมีอัตราการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติเพื่อตอบสนองความต้องการภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดในระดับสูง เนื่องจาก ขอนแก่นรับการส่งเสริมด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง หากพิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (Gross Regional and Provincial Product) ตั้งแต่ พ.ศ. 2543–2552 พบว่าขอนแก่นมี

อัตราการเติบโตของ GPP อย่างต่อเนื่องและสูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อ พ.ศ. 2559 ขอนแก่นมีโรงงานอุตสาหกรรมมากถึง 4,191 แห่ง แหล่งเงินทุน 110,592 ล้านบาท และคนงาน 56,063 คน (สำนักงานจังหวัดขอนแก่น, 2560) ในปัจจุบันมีความพยายามในการพัฒนาและส่งเสริมให้ขอนแก่นก้าวเข้าสู่ความเป็นเมืองระดับโลก (global city) และการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพด้าน Smart City หรือ “เมืองอัจฉริยะ” และ MICE City เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งของภาคอีสานและการตั้งอยู่ในเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจแนวตะวันออก-ตะวันตก และแนวพื้นที่เศรษฐกิจเหนือ-ใต้ ซึ่งเอื้อให้การเดินทางเข้ามาทำงานของแรงงานจากประเทศในกลุ่ม CLMV อันได้แก่ กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม มีความสะดวกและเป็นไปได้มากขึ้น จากสถิติจำนวนแรงงานของสำนักงานจัดหางานจังหวัดขอนแก่น (กรมการจัดหางานจังหวัดขอนแก่น, 2560) เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2560 พบว่า มีแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตให้ทำงานในจังหวัดขอนแก่นมากถึง 6,372 คน แบ่งเป็นแรงงานลาว 1,300 คน กัมพูชา 511 คน และมากที่สุดคือแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาซึ่งมีถึง 3,146 คน

โดยทั่วไป “เมือง” หรือเขตชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นมักมีสภาพทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และนำมาซึ่งโอกาสความเป็นไปได้หลายประการสำหรับการเผชิญหน้ากับความเป็นพลเมืองโลก (cosmopolitan encounters) ภาวะพลเมืองโลกสามารถอธิบายโดยทั่วไปว่าเป็นวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วม (engaging with) กับวัฒนธรรมที่มีความแตกต่าง (cultural difference) ด้วยเหตุนี้ “เมือง” จึงเป็นภาพแทนที่ชัดเจนที่สุดในการเป็นสถานที่สำหรับการเผชิญหน้ากับปรากฏการณ์ดังกล่าว ดังที่ Georg Simmel (1950 อ้างถึงใน Skrbis & Woodward, 2013) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันได้กล่าวถึงเมืองว่าเป็น “สถานที่ตั้งของภาวะพลเมืองโลก” (the seat of cosmopolitanism) ซึ่งมีความโดดเด่นจากการอพยพย้ายถิ่นระดับโลกและการเคลื่อนไหวของการสื่อสาร (communication flows) ด้วยเหตุนี้ เมืองจึงเป็นจุดเชื่อมต่อของผู้คนที่มีความแตกต่างกันซึ่งข้ามมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เช่น คนในท้องถิ่นกับชาวต่างชาติ คนที่แตกต่างกัน รวมทั้งคนรวยกับคนจน (Skrbis & Woodward, 2013) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าจังหวัดขอนแก่นมีแนวโน้มการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติจากประเทศในกลุ่ม CLMV โดยเฉพาะจากประเทศเมียนมาซึ่งมีจำนวนแรงงานย้ายถิ่นมากที่สุด แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาเหล่านี้ส่วนใหญ่ทำงานกระจุกตัวอยู่ในเขตเมืองขอนแก่น และมีวิถีชีวิตที่ต้องเผชิญหน้ากับบริบทที่แตกต่างจากประเทศเมียนมาที่พวกเขาจากมาทั้งในเรื่องวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาเหล่านี้ก็สามารถจัดการกับความแตกต่างและความเป็นอื่นภายใต้บริบทใหม่อย่างเมืองขอนแก่นได้อย่างราบรื่น สิ่งสำคัญที่อาจทำให้แรงงานเหล่านี้สามารถจัดการกับความแตกต่างหลากหลายและมีวิถีชีวิตโลกแล่นอยู่ในบริบททางวัฒนธรรมที่อยู่นอกเหนือวัฒนธรรมประเทศบ้านเกิดของพวกเขาได้ก็คือการมีลักษณะสำคัญของการเป็น “พลเมืองโลก” ชั้นชั้นแรงงาน

การศึกษาแนวคิดภาวะพลเมืองโลกที่ผ่านมาในแวดวงวิชาการตะวันตกได้ให้ความสำคัญกับ “กลุ่มชนชั้นนำ” (elite) โดยมองว่าความเป็นพลเมืองโลกนั้นจำกัดอยู่แค่เพียงกลุ่มชนชั้นนำที่มีทุนเศรษฐกิจที่สามารถทำให้พวกเขาเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดน และทุนวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้

เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมกับวัฒนธรรมอันหลากหลายได้ในขณะที่ “ชนชั้นแรงงาน” (working-class) กลับถูกมองว่าเป็นผู้ที่ไม่อาจเคลื่อนย้าย และถูกทำให้ติดตรึงกับความเป็นท้องถิ่น รวมทั้งไม่มีทรัพยากร หรือ “ทุน” สำหรับพัฒนาศักยภาพของตนเอง งานวิจัยนี้ต้องการตั้งคำถามกับมายาคติดังกล่าวโดยใช้แนวคิดภาวะพลเมืองโลกด้วยการแสดงให้เห็นว่า “แรงงานข้ามชาติ” สามารถได้มาซึ่งทรัพยากร หรือสะสม “ทุน” ด้านต่าง ๆ ในระหว่างที่พวกเขามีการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเขตเมืองขอนแก่นอย่างไร โดยบทความนี้จะพิจารณา “เมืองขอนแก่น” ในฐานะ “สถานที่ตั้งของภาวะพลเมืองโลก” ซึ่งเป็นพื้นที่ของเผชิญหน้ากับความเป็นพลเมืองโลกของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่เอื้อให้แรงงานข้ามชาติเหล่านี้สามารถสะสมทุนด้านต่าง ๆ ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลของการย้ายถิ่นที่มีต่อการเป็นพลเมืองโลกของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ทำงานในเขตเมืองขอนแก่น

แนวคิดภาวะพลเมืองโลก (Cosmopolitanism) และการเผชิญหน้าแบบพลเมืองโลก (cosmopolitan encounters)

หัวใจสำคัญของแนวคิดภาวะพลเมืองโลก (cosmopolitanism) คือ การเปิดกว้าง (openness) ต่อความแตกต่าง (difference) และความหลากหลาย (diversity) ซึ่งส่วนใหญ่หมายถึงกลุ่มคนที่เป็นชนชั้นนำระดับโลก (the global upper class) ผู้ที่เห็นพ้องไปกับมุมมองแบบตะวันตก (western ideals) และมีทรัพยากร (resources) รวมถึงทุนวัฒนธรรม (cultural capital) ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับ “ความหลากหลายของวัฒนธรรม” (multiplicity of cultures) และหล่อหลอม (forge) เครือข่ายและสายสัมพันธ์ต่าง ๆ ขึ้นมาในลักษณะข้ามพรมแดน จากมุมมองข้างต้น แนวคิดภาวะพลเมืองโลกจึงดูเหมือนว่าเป็นคนละเรื่องกับกลุ่มคนที่เป็น “แรงงาน” (working class) เนื่องจากเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าแรงงานคือกลุ่มคนที่ไม่สามารถเคลื่อนย้าย (non-mobile) และถูกพันธนาการอยู่กับความเป็นท้องถิ่น (confined to the local) (Hannerz, 1990)

อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ (globalization) ได้ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงมิใช่เพียง “สินค้าวัฒนธรรม (Cultural Commodity) เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึง “ทางเลือก” ที่หลากหลายในการเดินทาง ซึ่งช่วยให้แม้แต่ผู้ที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ และไม่ได้เป็นชนชั้นนำ (non-elite) กลายเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมกับการเคลื่อนย้ายข้ามพื้นที่ (spatial flows) เหล่านี้ได้ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด คือ การเพิ่มขึ้นของกระแสของแรงงานข้ามชาติ (labor migration) ข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ (Yeoh & Soco, 2014)

หากมองผ่านงานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดภาวะพลเมืองโลก ปัจจุบันได้เริ่มมีการศึกษาภาวะความเป็นพลเมืองโลกที่เกิดขึ้นในกลุ่มชนชั้นแรงงาน (working classes) โดยพิจารณาถึงการเคลื่อนย้ายข้ามชาติ (transnational mobility) ที่เพิ่มมากขึ้นของกลุ่มชนชั้นแรงงานภายใต้เงื่อนไขของโลกาภิวัตน์ ในแง่ของแนวคิดภาวะพลเมืองโลกชนชั้นแรงงาน (working class cosmopolitanism) มีความแตกต่างกันอย่างมากกับภาวะพลเมืองโลกชนชั้นนำ (elite cosmopolitanism) โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งการอธิบายว่า ภาวะพลเมืองโลกชนชั้นแรงงานไม่ได้มองว่าการเป็นพลเมืองโลกต้องขึ้นอยู่กับทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจที่มีอยู่ก่อนแล้วแบบชนชั้นนำ แต่กลับฝังลึกอยู่ในกระบวนการของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในกระบวนการย้ายถิ่น (course of migration) ในฐานะที่เป็นพื้นที่หรือกระบวนการของการติดต่อกัน (contact zones) และแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมที่มีความสลับซับซ้อน (cultural exchanges multiply) (Werbner, 1999)

ภาวะพลเมืองโลกที่ศึกษากลุ่มชนชั้นนำได้มุ่งเน้นไปที่สิทธิพิเศษ (privilege) และการได้รับการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏให้เห็นผ่านการบริโภควัตถุและพื้นที่ (consumption of objects and spaces) ซึ่งถูกกำหนดโดยคุณค่าทางวัฒนธรรม ในทางกลับกัน ชนชั้นแรงงานกลับไม่ได้มีทุนเศรษฐกิจ และทุนวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการพัฒนาศักยภาพของพวกเขา (Bridge, 2001) อย่างไรก็ตาม การย้ายถิ่นกลับทำให้แรงงานข้ามชาติได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ ความปรารถนา (desires) แบบแผนการบริโภค (consumption patterns) การนิยามตนเอง (self-definitions) และวิธีการในการรับมือ (ways of coping) กับวัฒนธรรมและความเป็นชาติของผู้คนที่พวกเขาต้องเผชิญ นอกจากนี้ พวกเขายังกลายเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้เฒ่าผู้แก่ด้วย (Werbner, 1999; Long, Oxford, & Hess, 2004) สิ่งเหล่านี้แฝงฝัง (embodied) อยู่ในตัวตน และเป็นปฏิบัติการของสรีลาชีวิต หรือเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (everyday lives) ของพวกเขาในฐานะเครื่องมือนำทางในพื้นที่ทางวัฒนธรรม และใช้ต่อรองกับความแตกต่างหลากหลาย ในการมองแนวคิดภาวะพลเมืองโลกว่าเป็นสิ่งที่แฝงฝัง อยู่ในกระบวนการเรียนรู้หรือแม้แต่อยู่ในการใช้ชีวิตประจำวัน แทนที่จะขึ้นอยู่กับทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ก่อน ได้สร้างโอกาสสำหรับการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้มากไปกว่าการไข่มองภาวะพลเมืองโลกของกลุ่มชนชั้นนำหรืออภิสิทธิ์ชนแต่เพียงอย่างเดียว (Mitchell, 2007)

สำหรับอัตลักษณ์สำคัญของผู้ที่เป็นพลเมืองโลกนั้น Skrbis & Woodward (2013) เสนอว่า อัตลักษณ์พลเมืองโลก (cosmopolitan identity) คือ ความเปิดกว้าง (openness) ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเคลื่อนย้าย (mobilities) อันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์กันระหว่างโลกาภิวัตน์ และความเป็นพลเมืองโลก พวกเขามองว่าความก้าวหน้าที่ของระบบขนส่งข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เครือข่ายการขนส่งนานาชาติ” เช่น การเดินทางโดยเครื่องบิน ทำให้ผู้คนสามารถเดินทางข้ามพรมแดนได้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางเพื่อพักผ่อน หรือทำงาน ปัจจัยดังกล่าวทำให้ผู้คนเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าวัตถุของผู้บริโภค (consumer objects) ที่สัมพันธ์กับกระบวนการกลายเป็นพลเมืองโลก หรืออีกนัยหนึ่ง คือ โลกาภิวัตน์ได้ทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (commodification of cultures) เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงาน และทรัพยากร รวมถึงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ 2) สมรรถภาพเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural symbolic competencies) สิ่งนี้ช่วยให้พลเมืองโลกสามารถเคลื่อนไหวภายในโลกวัฒนธรรมได้ เช่น ทักษะของการสนทนาสลับภาษา (cosmopolitan skill of code – switching) ซึ่งถือได้ว่าเป็นทักษะการข้ามวัฒนธรรม และ 3) การเป็นส่วนหนึ่งกับคุณค่าวัฒนธรรมแบบอื่นที่ไม่ใช่วัฒนธรรมตัวเอง (inclusive valuing of other cultural form) หมายถึง พลเมืองโลกจะต้องเปิดกว้างพร้อมรับเอาวัฒนธรรมอื่น ๆ หรือยอมรับที่จะทำความคุ้นเคยกับผู้คน วัตถุสิ่งของ และสถานที่ที่อยู่นอกถิ่นฐาน หรือชาติของตนเอง

นอกจากประเด็นข้างต้น Skrbis และ Woodward ยังให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า “การเผชิญหน้าแบบพลเมืองโลก” (cosmopolitan encounter) ซึ่งใช้อธิบายเขต (zone) และกรณีที่เกิดการปฏิสัมพันธ์ หรือติดต่อกันระหว่างปัจเจกบุคคลกับผู้อื่น หรือแม้แต่วัตถุ เหตุการณ์ และสถานที่ซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างจากของตนเอง นักวิชาการทั้งสองท่านเสนอว่า การเผชิญหน้าในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างเป็นปกติและเป็นสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งผิวเผินแล้วอาจดูน่าเบื่อและค่อนข้างธรรมดาตามาก เช่น ดนตรี และอาหาร ในกรณีของอาหารถือว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนความอดกลั้น และระดับความเปิดกว้างของผู้คนที่มีต่อความแตกต่าง ดังนั้น ทั้งสองท่านจึงมองว่าการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทดลองอาหาร หรือทำอาหารที่ไม่ใช่อาหารในวัฒนธรรมตัวเอง สิ่งเหล่านี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์แบบพลเมืองโลกอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดภาวะพลเมืองโลก และการเผชิญหน้าแบบพลเมืองโลกเพื่อศึกษาว่า การย้ายถิ่นของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ถูกมองว่ามีสถานะอยู่ในอาชีพที่ไร้ทักษะ (unskilled occupations) และยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การศึกษาน้อยหรือแทบไม่มีการศึกษา ไร้ซึ่งทุนเศรษฐกิจ ไม่มีเครือข่ายหรือสายสัมพันธ์ ทำให้อยู่ในสถานะที่เป็นรอง ถึงแม้จะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างอันสลับซับซ้อน แต่การย้ายถิ่นข้ามชาติกลับทำให้แรงงานเหล่านี้สามารถสะสมทุนรูปแบบต่าง ๆ ในระหว่างที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเขตเมืองขอนแก่น พวกเขาไม่อาจได้ทุนดังกล่าวหากยังคงอยู่หรือใช้ชีวิตที่ประเทศบ้านเกิด (Yeoh&Soco, 2014) นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังจะแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในเขตเมืองขอนแก่นได้กลายเป็นพื้นที่การติดต่อ (contact zone) ที่สร้างโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมากับวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างที่เกิดขึ้นผ่านพื้นที่ในชีวิตประจำวันของแรงงานงานซึ่งเอื้อให้พวกเขาได้สัมผัสกับประสบการณ์ของการเป็นพลเมืองโลก

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความนี้เรียบเรียงจากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interviews) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ที่เป็นแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาจำนวน 20 คน สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะใช้เพื่อสอบถามประสบการณ์การย้ายถิ่นที่นำมาซึ่งการสะสมทุนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แต่ละคนทั้งก่อนและหลังจากที่เข้ามาทำงานในขอนแก่น และใช้การสัมภาษณ์กลุ่มเพื่อสอบถามถึงการใช้จ่ายที่ได้มาในการจัดการกับความแตกต่างหรือความเป็นอื่นของพวกเขาในบริบทที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มที่ทำหน้าที่ให้บริการเดิมน้ำมันเชื้อเพลิง กลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นบาร์ิสต้าในร้านกาแฟ เป็นต้น นอกจากนี้ยัง สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั่วไปที่มีความเกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาได้แก่ เพื่อนร่วมงาน นายจ้าง ล่าม และผู้ประกอบการในตลาดสด เพื่อสอบถามถึงปฏิบัติการซึ่งสะท้อนความเปิดกว้างในชีวิตประจำวันที่แรงงานข้ามชาติมีต่อกลุ่มคนเหล่านี้ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยการเลือกแบบลูกโซ่ (snowball sampling) จากการเข้าไปพื้นที่วิจัยเพื่อสังเกตการณ์ และทำความเข้าใจผู้ให้ข้อมูลด้วยตนเอง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นลูกจ้างที่สถานีบริการน้ำมันในเขตเมืองขอนแก่นทำหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น พนักงานหัวจ่าย พนักงานรับ-จ่ายเงิน (แคชเชียร์) พนักงาน

ทำความเข้าใจคนสวน พนักงานขายเครื่องดื่ม (บาร์ิสต้า) แรงงานส่วนใหญ่มาทำงานพร้อมครอบครัว นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมผ่านการเป็นผู้ให้บริการอยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบปฏิบัติการในระหว่างการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อติดตามแรงงานข้ามชาติไปตามสถานที่ต่าง ๆ ในเขตเมืองขอนแก่น เช่น ตลาดสด ห้างสรรพสินค้า งานเทศกาลประจำจังหวัด ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมกับแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาด้วย เช่น การช่วยเลือกซื้อเครื่องปรับอากาศเคลื่อนที่ในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่ง เป็นต้น

สถานที่เก็บข้อมูลหลักของผู้วิจัยเป็นสถานี่บริการน้ำมันเชื้อเพลิง หรือ “ปั้มน้ำมัน” (ต่อไปนี้จะบทความจะใช้คำว่า “ปั้มน้ำมัน”) ซึ่งพบว่าปั้มน้ำมันแห่งนี้มีการจ้างงานแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาจำนวนมาก หากคิดสัดส่วนระหว่างคนไทยและแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา พบว่าแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมามีอัตราส่วนที่มากกว่า นอกจากนี้ ยังพบแรงงานข้ามชาติจากลาวและกัมพูชาด้วย ปั้มน้ำมันดังกล่าวมีขนาดใหญ่ นอกจากจะมีบริการเติมเชื้อเพลิงทั้งน้ำมันและแก๊ส ในปั้มนยังมีบริการอื่น ๆ เช่น ร้านสะดวกซื้อ ร้านอาหารจานด่วน ร้านกาแฟ ร้านข้ามเสื้อผ้า ห้องน้ำสวนหย่อมสำหรับถ่ายภาพและพักผ่อนอิริยาบถ เจ้าของกิจการปั้มน้ำมันเป็นครอบครัวชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาไทย ทำธุรกิจหลักด้านการให้บริการพลังงานเชื้อเพลิง ทำเลที่ตั้งของปั้มน้ำมันอยู่ติดถนนมิตรภาพซึ่งเป็นทางสัญจรหลัก สภาพดังกล่าวทำให้มีผู้คนเข้ามาใช้บริการปั้มน้ำมันแห่งนี้จำนวนมาก และเอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมากับผู้คนที่เข้ามาใช้บริการ การสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงเวลาว่างงานและช่วงเลิกงาน อย่างไรก็ตาม แรงงานข้ามชาติเหล่านี้จะปฏิบัติงานตามเวลาที่ถูกกำหนดขึ้นซึ่งจะมีการปรับเปลี่ยนในทุกเดือน แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้มีภูมิหลังหลากหลาย ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับในฐานะเครือญาติ แต่บางส่วนมาทำงานที่ปั้มน้ำมันจากคำแนะนำของเพื่อนแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานอยู่ก่อนแล้ว แรงงานข้ามชาติในปั้มน้ำมันส่วนใหญ่มาจากเมืองพะอาน (Hpa-an) เมืองหลักของรัฐกะเหรี่ยงหรือกะยีน (Kayin State) ประเทศเมียนมา และมีชาติพันธุ์แตกต่างกันออกไปซึ่งในการศึกษานี้พบว่าสามารถแบ่งออกได้เป็นสี่กลุ่ม ได้แก่ ชาติพันธุ์ “ปะหมา” หรือพม่า ชาติพันธุ์มอญ ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และกลุ่มลูกผสมระหว่างพม่าและมอญ แรงงานบางส่วนจบการศึกษาในระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นหรือมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาที่ต่ำมาก เกือบทั้งหมดมีประสบการณ์การทำงานในไทยมาไม่น้อยกว่า 5 ปี ทั้งนี้ เพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวและความลับของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้นามสมมติเมื่อกล่าวถึงผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดในบทความนี้

ผลการวิจัย

การย้ายถิ่นข้ามชาติ: การสะสมทุนเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภค

ปฏิเสธไม่ได้ว่าภาพลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติไม่ว่าจะเป็นลาว เวียดนาม กัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมียนมา หรือ “พม่า” เป็นภาพที่ไม่ค่อยดีนักในสายตาคนไทย ภาพลักษณ์ในเชิงลบ

ดังกล่าวเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ชาตินิยมที่ส่งผลต่อมุมมองและทัศนคติในแง่ลบที่มีต่อแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา รวมถึงชาติอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก นอกจากมุมมองในเชิงลบแล้ว ลักษณะสำคัญโดยทั่วไปของแรงงานข้ามชาติก็มักจะถูกมองว่าเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาส (subaltern) ไม่มีศักยภาพในการเคลื่อนย้าย (immobility) ติดอยู่กับความเป็นท้องถิ่น และไม่มีทุนใด ๆ กระนั้น ยุคโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เกิดความเป็นไปได้มากขึ้นสำหรับการเคลื่อนย้ายข้ามชาติของกลุ่มคนด้อยโอกาส ทำให้แรงงานเหล่านี้ได้มีโอกาสสะสมทุนประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีความจำเป็นต่อการเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากการย้ายถิ่นข้ามชาติ แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ย้ายถิ่นมาทำงานในเมืองขอนแก่นให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า ก่อนหน้าที่จะมีการย้ายถิ่นข้ามชาติ สมาชิกในครอบครัวของพวกเขามีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก บางครอบครัวถูกญาติพี่น้องในท้องถิ่น และไม่ยอมแบ่งที่ดินให้เนื่องจากฝืนธรรมเนียมปฏิบัติด้วยการแต่งงานกับคนในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความขัดแย้งกัน ในที่นี้หมายถึง การแต่งงานระหว่างชาติพันธุ์พม่าและมอญ ทำให้ญาติพี่น้องขับไล่พวกเขาออกจากบ้าน เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ต้องย้ายถิ่นมาทำงานที่ประเทศไทย การเดินทางมาทำงานเมื่อช่วง 10-20 ปีที่ผ่านมาเป็นไปอย่างยากลำบาก แรงงานส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่าเข้าเมืองมาด้วยวิธีการผิดกฎหมาย บางครั้งถูกจับ ตัวอย่างเช่น กรณีของครอบครัวหนึ่งที่ต้องการให้ลูกชายเข้าเมืองมาเพื่ออาศัยอยู่กับตนในประเทศไทย จึงได้อาศัยเครือข่ายชาวเมียนมาให้ช่วยพาลูกชายเข้าเมืองแต่เป็นลักษณะการเข้าเมืองผิดกฎหมาย ผลปรากฏว่า ลูกชายของครอบครัวดังกล่าวถูกตำรวจจับ และเรียกเงินจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ครอบครัวนี้ก็สามารถพาลูกชายของเขาเข้าเมืองมาได้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่กล่าวกับผู้วิจัยว่า “เครือข่าย” ญาติพี่น้องและความพอใจที่มีต่อการทำงานของนายจ้างเป็นปัจจัยสำคัญในการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานของพวกเขา กรณีแรก เครือข่ายของญาติพี่น้องเป็นสายสัมพันธ์สำคัญที่ทำให้ครอบครัวในประเทศเมียนมามีโอกาสย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย เป็นที่ทราบกันดีว่าแรงงานเหล่านี้ได้อพยพข้ามแดนเพื่อทำงานหารายได้ที่สูงกว่าในประเทศต้นทางและสะสมทุนเศรษฐกิจ ปัจจุบันแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาส่วนใหญ่ได้รับค่าแรงขั้นต่ำตามข้อกำหนดของรัฐไทยแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ ในกรณีเขตเมืองขอนแก่น รัฐบาลของยังลักษณ์ ชินวัตร ได้ปรับค่าแรง จากเดิมที่ได้ 300 บาทเป็น 320 บาท (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) อย่างไรก็ตาม “กานดา” แรงงานหญิงลูกครึ่งพม่า-มอญ วัย 23 ปี พนักงานในร้านกาแฟภายในปั้มน้ำมันบอกกับผู้วิจัยว่าเธอได้รับค่าแรงต่อวันอยู่ที่ 325 บาท **“...หนูได้ค่าจ้างวันละ 325 บาทต่อวัน ไม่มีวันหยุด ถ้าเราหยุดงานก็ไม่ได้ค่าจ้าง แต่ละวันงานก็สายนะที่ทำงานเป็นกะ วันไหนมีโอทีก็ได้ชั่วโมงละ 30 บาท...”** (กานดา, 2561) จากการสอบถามแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาพบว่าทั้งหมดได้รับค่าแรงเท่ากับคนไทย คือ 325 บาทต่อวัน อย่างไรก็ตาม แรงงานชาวไทยจะไม่ได้รับค่าจ้างในส่วนของการทำงานล่วงเวลา แต่แรงงานชาวเมียนมาจะได้รับเงินในส่วนนี้ เนื่องจาก ต้องทำงานหนัก และไม่มีวันหยุด ถ้าพวกเขาหยุดก็จะไม่ได้รับค่าแรงของวันที่หยุดงาน โดยเฉลี่ยแล้ว แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาจะได้รับเงินอยู่ที่คนละ 13,000 บาทต่อเดือน จากข้อมูลจะเห็นว่าแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาในเขตเมืองขอนแก่นที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้สามารถเข้าถึงทุนเศรษฐกิจได้มากขึ้นจากการย้ายถิ่น ซึ่งต่างจากเมื่อครั้งที่ยังคงใช้ชีวิตอยู่ในประเทศเมียนมา ทุนเศรษฐกิจที่แรงงานข้ามชาติชาว

เมียนมาได้มายังทำให้แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาเหล่านี้สามารถเข้าถึงทุนเศรษฐกิจรูปแบบอื่น ๆ ได้เพิ่มมากขึ้น และสามารถทำให้เกิดการสะสมทุนวัฒนธรรมในรูปของวัตถุที่สะท้อนให้เห็นทั้งรสนิยมและทุนสัญลักษณ์ไปพร้อมกัน ทุนวัฒนธรรมที่ได้มาดังกล่าวเกิดขึ้นจากทุนเศรษฐกิจที่มีมากขึ้น และส่งผลต่อแบบแผนการบริโภคให้มีการเปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้วิจัยมีโอกาสดิตตามแรงงานกลุ่มหนึ่งไป “ตลาดบางลำภู” ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางเมืองขอนแก่น ตลาดแห่งนี้ เป็นสถานที่สำคัญสำหรับการซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ทำงานในเมืองขอนแก่น ตลาดดังกล่าวมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปในหมู่แรงงานชาวเมียนมา เช่น แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ทำงานในบิ๊มน้ำมันจะเรียกตลาดแห่งนี้ว่า “ตลาดบางลำภู” ตามคำเรียกของคนท้องถิ่น แต่จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสนามวิจัย แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ทำงานในโรงงานแหวนจะเรียกตลาดแห่งนี้ในภาษาพม่าว่า “เซจี” ซึ่ง “เซ” แปลว่า ตลาด และ “จี” แปลว่า ใหญ่ เมื่อรวมกันจะมีความหมายว่า “ตลาดขนาดใหญ่” ผู้วิจัยพบว่า “ทองคำ” เช่น สร้อยคอ ต่างหู และแหวน กลายเป็นสินค้าที่แรงงานเหล่านี้นิยมซื้อหาเพื่อเก็บสะสมและใช้เป็นเครื่องประดับจากร้านขายทองที่มีทั่วไปในตลาดดังกล่าว นอกจากทองคำรูปแบบต่าง ๆ “โทรศัพท์มือถือสมาร์ตโฟน” ก็เป็นสินค้ายอดนิยมด้วยเช่นกัน รสนิยมการเลือกใช้โทรศัพท์มือถือของแรงงานแต่ละคนจะมียี่ห้อที่ต้องการแตกต่างกันออกไป แต่จากการสังเกตทำให้พบว่า “ยี่ห้อ” กลายเป็นเครื่องบ่งบอก “ทุนเศรษฐกิจ” และ “คุณค่าของสินค้า” ที่ทำให้แรงงานข้ามชาติผู้บริโภคแตกต่างจากคนอื่น ๆ เห็นได้จากการพูดคุยกันเรื่องยี่ห้อของโทรศัพท์มือถือที่ต่างฝ่ายต่าง “แซว” กันว่าของ ๆ ใครมีราคาสูงกว่ากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับแรงงานคนที่ใช้ยี่ห้อ “iPhone” เช่น “ดาต้า” แรงงานหญิงชาติพันธุ์กะเหรี่ยง วัย 25 ปี ที่มีโทรศัพท์มือถือยี่ห้อดังกล่าวถึงสองเครื่อง และมี “iPad” ยี่ห้อเดียวกันก็จะโดนเพื่อนแรงงานและเพื่อนคนไทยแซวอยู่บ่อยครั้ง ดังที่ผู้วิจัยได้ยินกิตาร์พูดขึ้นมาว่า *“...พี่ดาต้าแกรวย มี iPhone ใช้ตั้งสองเครื่อง ดูของกิตาร์สิใช้แค่ซัมซุง...”* (กิตาร์, 2561) ข้อมูลสำคัญอีกประการที่สะท้อนมุมมองข้างต้นได้อย่างชัดเจนก็คือ การแต่งกายของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาซึ่งผู้วิจัยพบว่า ถึงแม้แรงงานส่วนใหญ่จะมีชุดทำงานที่ทางบริษัทกำหนด (uniform) อย่างไรก็ตาม หากเป็นนอกเวลางานซึ่งเป็นช่วงเวลาของการพักผ่อน (leisure time) แรงงานข้ามชาติเหล่านี้มักจะนิยมสวมใส่เสื้อผ้าที่มีความกลมกลืนกับคนไทย ดังที่ โกเพียว แรงงานหนุ่มชาติพันธุ์พม่า วัย 23 ปี ทำหน้าที่เป็นพนักงานเดมน์น้ำมันได้บอกผู้วิจัยว่า *“...เราเป็นวัยรุ่น ก็ชอบใส่กางเกงยีนส์ ใส่แบบนี้ก็ดูดี ไปไหนมาไหนก็ไม่มีคนมองว่าเป็นคนพม่า...”* (โกเพียว, 2561) ประเด็นเรื่องการแต่งกายยังมีกรณีที่น่าสนใจเพิ่มเติม คือ การแต่งกายของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาแต่ละกลุ่มจากพื้นที่การทำงานที่แตกต่างกันที่แสดงออกมาให้เห็นภายในตลาดสดบางลำภู สำหรับกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ทำงานบิ๊มน้ำมันซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของผู้วิจัยจะแต่งกายกลมกลืนไปกับคนไทยต่างจากแรงงานอีกกลุ่มที่คาดว่ามาจากโรงงานแหวนที่นิยมมากันเป็นกลุ่มใหญ่หลายสิบคน มีการแต่งกายที่บ่งบอกได้ทันทีว่าเป็นชาวเมียนมา เช่น ประเป๋าทานาคา นุ่งปะโซ (ผ้าถุงของผู้ชายชาวเมียนมา) ผ้าซิ่น มวยผมประดับดอกไม้ ผู้วิจัยมองว่าแรงงานกลุ่มแรกพยายามหลีกเลี่ยงการแต่งกายที่สะท้อนให้เห็นตัวตนความเป็น “เมียนมา” เพื่อแสดงตัวตนให้แตกต่างจากกลุ่มแรงงานข้ามชาติในโรงงาน และเป็นวิธีการในการจัดการกับความแตกต่างในพื้นที่

ตลาดสดซึ่งพวกเขาอาจถูกมองว่าเป็นอื่นนั่นเอง

จากการเฝ้าสังเกตการณ์ผ่านการโพสต์สถานะ (status) บนสื่อออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เดินทางกลับบ้านทำให้พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า แรงงานเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายซึ่งสังเกตได้อย่างชัดเจน ดังเช่นในกรณีของ “ดาต้า” และ “โกโก้” สองสามีภรรยาวัย 20 ต้น ๆ ในขณะที่เดินทางกลับบ้านที่พะเยาน รัฐกะเหรี่ยง ทั้งคู่โพสต์รูปการเดินทางท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่าง ๆ หลายแห่งในรัฐกะเหรี่ยง ซึ่งทุกรูปที่โพสต์จะสามารถสังเกตเห็นได้ว่าจะมีเครื่องประดับที่ทำจาก “ทองคำ” มีทั้งต่างหู สร้อยคอที่ทั้งสองซื้อหาไปจากเมืองไทย ทั้งนี้ รวมไปถึงการแต่งกายแบบสมัยนิยมที่พวกเขาไม่สวมใส่ในขณะที่อยู่ประเทศไทยด้วย ผู้วิจัยพบว่าขณะอยู่ในประเทศไทย พวกเขาไม่เคยสวมใส่เครื่องประดับที่ทั้งบอกฐานะเช่นนี้ ดาต้า เล่าว่าการกลับบ้านเป็นเหมือนการกลับไปเพื่อให้คนในหมู่บ้านเห็นว่าการทำงานที่ประเทศไทยนำมาซึ่งความมั่งคั่งและทำให้ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจ (ทุนเศรษฐกิจ) ที่ดีกว่าเดิม ดังนั้น การสวมใส่สิ่งของหรือวัตถุที่แสดงออกถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีจะทำให้ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมอย่างน้อยก็ในสายตาของคนในท้องถิ่นของเธอ นอกจากนี้ ทุนเศรษฐกิจที่มีเพิ่มขึ้นการย้ายถิ่นยังถูกส่งข้ามแดนในรูปแบบของ “เงินเก็บ” เพื่อให้ครอบครัวที่อยู่ในประเทศเมียนมาได้ใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ที่พวกเขาต้องการ โดยเฉพาะการสร้าง “บ้านหลังใหม่” ผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกคนซึ่งมีครอบครัวอยู่ที่ประเทศเมียนมาชี้ว่าพวกเขาส่งเงินกลับบ้านเพื่อสร้างบ้านใหม่หรือต่อเติมบ้านหลังเก่าให้ดีขึ้น หลายคนกล่าวกับผู้วิจัยว่าอยากได้บ้านสวย ๆ ดุติ เหมือนกับ “บ้านของคนไทย” มุมมองดังกล่าวสะท้อนผ่านคำบอกเล่าของ “กิตาร์” แรงงานหญิงชาติพันธุ์พม่า วัย 24 ปี ที่ว่า “...เรามีเงินเราก็อยกได้บ้านใหม่ ให้พ่อกับแม่อยู่สบาย เวลาสร้างก็จ้างแบบบ้านสวย ๆ ที่ไทย แล้วถ่ายรูปส่งไปให้แม่ดู แม่ก็จะบอกอาจารย์ (ค่าใช้จ่ายที่ทำหน้าที่สร้างบ้าน - ผู้วิจัย) ให้ทำบ้านออกมาตามแบบที่เราอยากได้...” (กิตาร์, 2561) อีกตัวอย่างหนึ่งคือในกรณีของ “เวย์” แรงงานหญิงชาติพันธุ์มอญวัย 26 ปี ที่เข้ามาทำงานในปีน้ำมันพร้อม “ตุ้” แรงงานชาติพันธุ์พม่าวัย 28 ปีสามีของเธอ ทั้งคู่ทำงานที่ไทยประมาณ 3 ปีจึงลาออกกลับไปอยู่บ้าน เพื่อนของทั้งสองคนซึ่งยังคงทำงานที่ปีมน้ำมันเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าทั้งคู่กลับไปเปิดร้านขายของชำที่บ้านเกิดตามความฝัน แต่กิจการกลับไปไม่ดีทำให้ต้องล้มเลิกไป นอกจากกิจการร้านค้า ทั้งคู่ยังสร้างบ้านหลังหนึ่งจากเงินที่ได้ในระหว่างการทำงานในประเทศไทย และเมื่อกลับไปถึงเมียนมาก็ได้ซื้อรถยนต์ด้วยเงินสดหนึ่งคันจำนวน 600,000 บาท กลับมาที่กรณีของกิตาร์ หลังจากที่เธอมาทำงานในขอนแก่นได้เพียง 3 ปี เธอและคนรักก็สามารถสร้างบ้านที่เมียนมาได้สำเร็จ บ้านของกิตาร์และคนรักเป็นบ้านที่บรรดาเพื่อน ๆ แรงงานข้ามชาติด้วยกันชื่นชมว่า “สวย ทันสมัย และมีขนาดใหญ่มากที่สุด”

ภาพที่ 1: บ้านของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่พะอาน จาก Facebook ของกิตาร์

การบริโภคสินค้าออนไลน์ เกมออนไลน์ และการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านอินเทอร์เน็ต

จากที่ได้กล่าวไปในส่วนเนื้อหาก่อนหน้านี้ว่าการย้ายถิ่นทำให้แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาในเขตเมืองขอนแก่นได้รับทุนเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ในส่วนนี้จะแสดงให้เห็นว่าการมีทุนเศรษฐกิจมากขึ้นได้ทำให้แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาสามารถเข้าถึงเทคโนโลยี โดยเฉพาะ “โทรศัพท์มือถืออัจฉริยะ” กันอย่างแพร่หลาย รวมทั้งอินเทอร์เน็ตส่วนตัวบนเครือข่ายโทรศัพท์มือถือที่นอกจากจะใช้เพื่อติดต่อกับสมาชิกในครอบครัวในประเทศเมียนมาแล้วยังใช้เพื่อผ่อนคลายในช่วงเวลาว่างจากงาน เช่น การเล่นเกมออนไลน์ หรือใช้เพื่อการจับจ่ายออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันอีกด้วย สิ่งสำคัญที่สะท้อนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและการเปิดกว้างผ่านการเข้าถึงเทคโนโลยีก็คือ การมีโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ตได้นำมาซึ่งการเปิดโลกทัศน์ที่กว้างไกลของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา เนื่องจากอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยให้พวกเขาสามารถค้นคว้า และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยไม่จำกัดสถานที่และเวลา จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งที่เป็นเพื่อนร่วมงานคนไทย และแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาพบว่า “เพื่อนร่วมงานคนไทย” มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพการใช้โทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ต กล่าวคือ เป็นการแนะนำและการช่วยสอนสอนวิธีการใช้โทรศัพท์มือถือ เช่น วิธีการสมัครอินเทอร์เน็ต รวมไปถึงการดาวน์โหลดแอปพลิเคชันต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการใช้ชีวิต

“แต่” เพื่อนร่วมงานคนไทยและเป็นผู้จัดการร้านกาแฟในปั้มน้ำมันบอกเล่าถึงพฤติกรรมการบริโภคสินค้าออนไลน์ของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาให้ผู้วิจัยฟังว่า **“เวลาเขาชอบเสื้อผ้าตัวไหน หรืออยากได้สินค้าอะไรก็จะเอามาให้เราดู เพราะอ่านไทยไม่ออก ให้เรากดซื้อให้”** สำหรับการชำระเงินค่าสินค้าบางครั้งก็เป็นการชำระเงินเมื่อได้รับสินค้า และบางกรณีเป็นการโอนเงินผ่านระบบอินเทอร์เน็ตแบงก์ (internet banking) ซึ่ง แต่ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า **“...เป็นคนพาไปเปิดบัญชี แล้วให้ธนาคารสมัครอินเทอร์เน็ตแบงก์ให้ โหลดเป็นแอป ๆ เอาไว้เลย จะได้ง่ายเวลาซื้อของออนไลน์...”** (แต่, 2561) เห็นได้ชัดว่าการเข้าถึงการใช้งานผ่านระบบอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้นจากการช่วยแนะนำของเพื่อนร่วมงานคนไทยจึงทำให้แรงงานเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคสินค้ามาสู่รูปแบบออนไลน์ได้ สำหรับสินค้าที่แรงงานนิยมบริโภคในรูปแบบการสั่งซื้อ

ออนไลน์ คือ สินค้าฟุ่มเฟือย เช่น รองเท้า เสื้อ กางเกง เครื่องประดับ จากการสอบถามเพื่อนร่วมงานคนไทยทราบว่า สินค้าบางอย่างมีราคาแพง และเป็นสินค้าแบรนด์ซึ่งเป็นที่ยอมรับในประเทศไทย (Brand) เช่น Nike Adidas แต่แล้วว่า **“...ไม่เคยเห็นโกโก้แต่งตัวแบบพม่าเลยนะ เสื้อผ้าก็มีแต่แพง ๆ กางเกงตัวละเป็นพัน รองเท้าเจ็ดแปดร้อย มีแต่ของแบรนด์เนมทั้งนั้น...”** (แต้ว, 2561) ในขณะที่อู ลูกครึ่งชาติพม่า – มอญ วัย 20 ปี เล่าว่าเขามักใช้เงินไปกับการเล่นเกมออนไลน์ที่ชื่อว่า PUBG Mobile โดยใช้เงินที่เขาเติมผ่านเครือข่ายโทรศัพท์มือถือซื้ออุปกรณ์ตกแต่งตัวละครในเกมตามที่เขายากได้ นอกจากอู ยังมีแรงงานคนอื่น ๆ ที่เล่นเกมออนไลน์ก็ทำแบบเดียวกัน

การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์มือถือของแรงงานข้ามชาติยังเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของพวกเขา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อเข้าถึงความรู้หรือทักษะข้ามวัฒนธรรมได้ตลอดเวลาตามที่พวกเขาต้องการ สำหรับกรณีที่มีผู้จับพบส่วนใหญ่จะเป็นการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหา “วิธีการทำอาหาร” โดยเฉพาะอาหารไทยและอาหารท้องถิ่นจากเพจการทำอาหารที่ถูกแชร์อยู่มากมายในเฟซบุ๊กและยูทูป (YouTube) นอกจากนี้ ยังพบว่าความอยากรู้อยากลอง (curiosity) อาหารไทยและท้องถิ่นดังกล่าวเกิดขึ้นจากบริบทการใช้ชีวิตประจำวันของแรงงานเหล่านี้ที่ได้มีประสบการณ์ผ่านการรับรู้จากละคร และการได้ลิ้มลองอาหารในระหว่างเวลาพักกลางวันซึ่งมีการนำอาหารของแต่ละคนมากินร่วมกัน ดังที่หนูเล็กและอู เล่าถึงประสบการณ์ดังกล่าวให้ผู้วิจัยฟังว่า **“...เคยดูหนังเรื่องบุพเพสันนิวาส เห็นนางเอกทำน้ำพริกปลาหวาน เรานึกอยากกิน ลองให้แต่ัวช่วยพิมพ์ให้ในยูทูปก็เจอเลยลองหาของมาทำเพราะเราก็กินของเปรี้ยว ๆ กันบ่อยตอนทำงานในร้านกาแฟ...”** (หนูเล็ก, 2561) **“...ผมเคยกินลาบปลาตุกที่เขาเอามากินตอนพักเที่ยง ผมชอบมาก เลยถามพี่เขาวว่ามันคืออะไร พี่เขาบอกมันเรียกว่าลาบปลาตุกเป็นอาหารลาว พอมาถึงห้องก็ลองค้นดูในยูทูปก็มีคนสอนทำ ผมก็เลยว่าจะลองทำกินเองดูบ้าง...”** (อู, 2561) นอกจากการเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมแล้ว อินเทอร์เน็ตยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการช่วยให้เกิดการเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานโดยปราศจากนายหน้าที่เคยจัดหางานให้กับแรงงานข้ามชาติ ดังจะเห็นได้จากกรณีของ กิตาร์ ที่ใช้เครือข่ายที่มีกับเจ้าของบิ๊มหรือที่เธอเรียกว่า “เจี๊” แนะนำแฟนหนุ่มของเธอเพื่อให้ได้รับเข้าทำงานในบิ๊มดังที่เธอบอกกับผู้วิจัยว่า **“...เมื่อก่อนจะมาไทยต้องมีคนพามา จ่ายเงินครึ่งละหลายหมื่น เดียวนี้ถ้าเจี๊บอกว่าจะอยากได้คนมาทำงานเพิ่มเราก็คงจะทักแชทไปบอกเพื่อนให้เตรียมพาสปอร์ต เหมือนแฟนหนูเขาก็มาแบบนี้หนูไปขอเจี๊ให้เขาได้มาทำงาน...”** (กิตาร์, 2561) จะเห็นว่าการเข้าถึงการใช้งานอินเทอร์เน็ตที่แสดงให้เห็นผ่านการซื้อสินค้าออนไลน์ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงที่มีต่อรูปแบบและคุณค่าของการบริโภคในกลุ่มแรงงานอย่างมาก เนื่องจาก มีความสะดวกสบายและตอบสนองการใช้ชีวิตที่มักไม่ว่างจากการทำงาน ที่สำคัญเป็นพื้นที่ซึ่งทำให้พวกเขาสามารถใช้จ่ายได้อย่างเป็นอิสระและเลือกสินค้าในกระแสที่เป็นแบรนด์เนมได้ อินเทอร์เน็ตยังคงกลายเป็นพื้นที่ หรือเครื่องมือที่แรงงานข้ามชาติเหล่านี้นำมาใช้เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมหรือทักษะต่าง ๆ ที่แตกต่างและเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ซึ่งสะท้อนมุมมองการเปิดกว้าง และยอมรับวัฒนธรรมความแตกต่างของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้เปิดโอกาสให้เกิดการย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

ภาษา บาริสต้า และประสบการณ์ใหม่จากการย้ายถิ่น

ทุนที่สำคัญของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่ต้องใช้ในการเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมที่แตกต่างทั้งในพื้นที่การทำงานในปั๊มน้ำมัน และพื้นที่การใช้ชีวิตประจำวันซึ่งสะท้อนความเปิดกว้างของแรงงานข้ามชาติในการเรียนรู้สิ่งใหม่ก็คือ ทุนวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวของแรงงานข้ามชาติที่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ในขณะที่พวกเขาย้ายถิ่น “ทักษะภาษา” ทั้งภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นอย่างภาษาอีสานถือได้ว่าเป็นทุนวัฒนธรรมที่แรงงานข้ามชาติได้รับมาจากกระบวนการเรียนรู้ในระหว่างการย้ายถิ่น นอกจากนี้ ยังพบว่าแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาได้เรียนรู้ทักษะด้านอื่นที่เกิดขึ้นจากการทำงานด้วย ดังที่ “โกโก้” แรงงานชาติพันธุ์พม่าวัย 28 ปีเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เขามีหน้าที่คอยเติมน้ำมันให้กับลูกค้าต้องพบปะพูดคุยกับผู้คนมากหน้าหลายตาในแต่ละวัน ช่วงแรกของการทำงาน เขาจำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะการใช้ภาษาไทยกับเพื่อนร่วมงานคนไทย เพื่อพัฒนาศักยภาพการสื่อสารของเขากับลูกค้าที่เข้ามาเติมน้ำมัน ตัวอย่างประโยคสำคัญที่เขาจำเป็นต้องใช้และจำให้ได้ คือ ลูกค้าต้องการเติมน้ำมันชนิดใด (ซึ่งมีหลากหลายชนิด เนื่องจากเป็นปั๊มนขนาดใหญ่) เติมราคาเท่าใด มีบัตรสมาชิกหรือไม่ เป็นต้น บทสนทนาเหล่านี้ นายจ้างจะรับการอบรมมาจากบริษัทแม่ แล้วนำมาถ่ายทอดอีกต่อหนึ่ง ดังนั้น ทักษะการเรียนรู้ภาษาไทยของโกโก้จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเนื่องมาจากข้อกำหนดของงานที่เขาทำ กล่าวคือ พื้นที่ทำงานบังคับให้เขาจำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะการสื่อสารภาษาไทย เช่นกันกับ “อู๋” พนักงานเดิมแก๊สวัย 60 ปี เขาให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่าเขาต้องใช้เวลานานในการให้บริการลูกค้าที่มาเติมน้ำมัน เพราะการเติมน้ำมันแต่ละครั้งลูกค้าต้องดับเครื่องยนต์ส่งผลให้ในแต่ละครั้งใช้เวลาในการเติมน้ำมันเฉลี่ยอยู่ที่ 15-20 นาที ดังนั้น ในสถานการณ์ดังกล่าวจึงทำให้เขาต้องมีบทสนทนาหลายแห่งกับลูกค้าเป็นประจำ นอกจากนี้ จะเป็นการสนทนาภาษาไทย อู้อยังมีลูกค้าบางคนใช้ “ภาษาอีสาน” ในการสนทนากับเขาด้วย เขาเล่าถึงสถานการณ์ครั้งแรกที่ต้องสนทนากับลูกค้าด้วยภาษาอีสานให้ผู้วิจัยฟังว่า “...ต้องอยู่กับลูกค้านาน ๆ บางคนชวนเราคุยไทยบ้างลาวบ้าง เราก็ออกมาเป็นบางคำ แต่อะไรที่ฟังไม่รู้เรื่องก็จำไว้ ไปถามเพื่อนคนงานไทย หลัง ๆ ถ้าไม่เข้าใจก็ถามลูกค้าไปเลย...” (อู๋, 2561) ในกรณีของตาต้า เข้ามาทำงานที่ประเทศไทยจากการติดต่อสถานที่ทำงานให้โดยพี่สาวแท้ ๆ ช่วงแรกเธอทำงานเป็นหญิงรับใช้ในบ้านที่กรุงเทพฯ มีหน้าที่รับใช้นายจ้างชาวไทยเชื้อสายจีน ภายในบ้านที่ทำงานมีทั้งแรงงานคนไทยและเมียนมา ขณะนั้นเธอบอกกับผู้วิจัยว่ายังไม่สามารถสนทนาภาษาไทยได้ ตาต้ากล่าวว่าการที่ได้มีเพื่อนร่วมงานเป็นคนไทยนับได้ว่าเป็นเรื่องที่ดี เนื่องจากเป็นโอกาสให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นจุดเริ่มต้นของการฝึกสนทนาด้วยภาษาไทย ดังที่เด็กสาวกับผู้วิจัยว่า “เวลาคูยกันก็ใช้ไม่ว่างมือ คุยไม่รู้เรื่อง สงสัยพี่ (แม่บ้านคนไทย - ผู้วิจัย) แกคงรำคาญที่คุยกันไม่รู้เรื่องเกลยเริ่มสอนภาษาไทยให้นาน ๆ ไปก็เริ่มพูดได้” (ตาต้า, 2561) ข้อมูลของตาต้าสอดคล้องกับกรณีของ “อู๋” ซึ่งย้ายถิ่นตามพ่อและแม่เข้ามาทำงานในไทยตั้งแต่อายุ 10 ปี ให้ข้อมูลว่าเขาและครอบครัวเริ่มเข้ามาทำงานที่ปั๊มน้ำมันแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งมีเจ้าของเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ช่วงแรกนายจ้างไม่พาเขาออกมา เนื่องจากเกรงว่าจะถูกพบโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่เมื่อเวลาผ่านไปสักระยะนายจ้างจึงมอบหมายหน้าที่ในการเช็ดล้อรถให้เขาทำในคาร์แคร์ของปั๊มน้ำมัน สำหรับแม่ของอู๋ทำงานเป็นแม่บ้านให้กับเจ้าของปั๊มน้ำมัน เธอพูดไทยไม่

ค่อยได้ ช่วงนั้นนายจ้างเปิดร้านมินิมาร์ทใหม่และต้องการขนมเข้ามาขายแต่ไม่มีเวลาพอที่จะทำขนมขายเองจึงได้สอนวิธีการทำขนมเทียนและขนมแฉ่งให้กับแม่ของอุ๋เพื่อที่จะได้นำมาวางขายในมินิมาร์ท ทำให้แม่ของอุ๋ได้เรียนรู้ทักษะการทำขนม อุ๋บอกว่าถ้าหากแม่ของเขาไม่ได้ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในไทยเธอก็คงไม่มีโอกาสเรียนรู้วิธีการทำขนม หรือได้มาซึ่งทักษะดังกล่าว ตามที่เขาให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า **“เสียดสอนแม่ผมทำขนม แล้วก็ให้แม่ผมไปขาย แม่เลยได้ฝึกทำขนมที่แม่ไม่เคยทำเลยตอนอยู่ที่พม่า”** (อุ๋, 2561) ปัจจุบัน แม่ของอุ๋เดินทางกลับเมียนมาและได้นำเอาทักษะการทำขนมที่มีโอกาสเรียนรู้ในขณะที่เธอย้ายถิ่นไปใช้เป็นอาชีพเสริมในเมียนมาตามที่ได้กล่าวกับผู้วิจัยว่าแม่ของเขามีหน้าที่สำคัญในการ **“เก็บเงินที่พวกเขาส่งไปให้และขายขนมเมื่อมีเวลาว่าง”**

ร้านกาแฟในปิ่นน้ำมันก็เป็นอีกสถานที่หนึ่งซึ่งแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาต้องอาศัยทักษะทางภาษาและการสื่อสารเป็นอย่างมาก เริ่มตั้งแต่ชื่อเมนูเครื่องดื่มที่แรงงานต้องเริ่มเรียนรู้ใหม่เนื่องจากในประเทศเมียนมา แรงงานเหล่านี้ไม่เคยมีประสบการณ์การทำงานที่เกี่ยวข้องกับร้านกาแฟ แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมายังต้องรู้ถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของเครื่องดื่มแต่ละประเภท เช่น ความหวาน ปริมาณกาแฟ ใส่ น้ำแข็งหรือไม่ ซึ่งต้องลงรายละเอียดไม่น้อยไปกว่างานอื่น ๆ ภายในปิ่นน้ำมัน กิตาร์ เล่าว่า เธอต้องเรียนรู้รายละเอียดของเครื่องดื่มประเภทต่าง ๆ จากนายจ้างของเธอ แต่สำหรับ ดาด้า ทักษะการทำเครื่องดื่มของเธอได้มาจากการเรียนรู้กับพี่สาวในขณะที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย หน้าที่หลักของแรงงานข้ามชาติที่ทำงานในร้านกาแฟเริ่มตั้งแต่การคิดราคาสินค้าและเครื่องดื่มที่แคชเชียร์ ชงเครื่องดื่มตามรายการที่ลูกค้าสั่ง เรียกลูกค้ารับสินค้า กระบวนการที่เกิดขึ้นในร้านกาแฟจึงเต็มไปด้วยปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงงานและลูกค้าที่เข้ามาซื้อเครื่องดื่ม ทักษะที่จำเป็นต่าง ๆ ในร้านกาแฟต้องใช้เวลายาวนานในการฝึกฝนจนกว่าจะทำได้ดีและถูกต้องที่สำคัญต้องได้รับความไว้วางใจจากนายจ้างจึงจะสามารถชงเครื่องดื่มให้ลูกค้าได้ กิตาร์ เล่าถึงทักษะการใช้เครื่องชงกาแฟให้ผู้วิจัยฟังว่าเธอต้องใช้เวลาในการสังเกตที่ พนักงานคนไทยจากนั้นเธอจะถูกสอนให้ชงกาแฟจากเครื่อง และเมื่อนายจ้างไว้วางใจ เธอจึงจะสามารถชงเมนูกาแฟได้ด้วยตนเอง กานดา เป็นอีกคนหนึ่งที่ไม่คิดเลยว่าจะมีโอกาสเรียนรู้เรื่องการชงกาแฟหากตัวเธอไม่ได้มาทำงานที่ไทย และไม่รู้เช่นกันว่าหากอยู่ที่เมียนมาจะมีโอกาสแบบนี้หรือไม่ เธอยังกล่าวเสริมให้เห็นถึงความสำคัญของทักษะการชงกาแฟจากเครื่องอีกว่า **“...นี่นะ มีเพื่อนหนึ่งเขาเป็นคนมอญ แกล่ออกไปจากเจ๊ แล้วก็ไปสมัครงานที่ปิ่นอื่นในกรุงเทพ ๆ พอที่ใหม่เขารู้ว่าชงกาแฟได้ เขาก็รีบรับแกลเลยมันดีมากจริง ๆ...”** (กานดา, 2561) ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยพบ คือ แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมามองว่าทักษะการทำเครื่องดื่มหรือการทำหน้าที่บาร์ิสต์คอยชงเครื่องดื่มตามความต้องการของลูกค้าเป็นสิ่งที่น่าสนใจและแปลกใหม่สำหรับพวกเขา การได้ทำเครื่องดื่มผ่านอุปกรณ์ที่ไม่มีความคุ้นชินมาก่อนสร้างความตื่นเต้นให้กับพวกเขาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังทำให้รู้สึกถึงความทันสมัยจากความสามารถในการทำเครื่องดื่มผ่านเครื่องชงกาแฟได้ กล่าวได้ว่ามันเป็นทักษะที่แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ไม่มีโอกาสเรียนรู้หากยังคงทำงานหรืออยู่ที่ประเทศเมียนมา และบ่งบอกว่าการเป็นเป็นคนที่มีความทันสมัย โดยที่เพื่อนร่วมงานคนไทยของเธอบางคนยังไม่มีโอกาสเรียนรู้ทักษะดังกล่าว ทักษะนี้ทำให้เธอเป็นที่ยอมรับของนายจ้างและเพื่อนร่วมงาน สร้างความมั่นใจในการทำงาน ดังคำกล่าวของหนูเส็กที่ว่า **“...ที่บ้าน (พม่า) ไม่มีร้าน**

กาแฟ เพราะคนพม่าไม่ค่อยกินอะไรที่ต้องซื้อ อีกอย่างมันราคาแพง ถ้าทำงานอยู่บ้าน ก็คงชงกาแฟไม่เป็น ทำอะไรไม่เป็น...” (หนูเล็ก, 2561) จะเห็นว่าทักษะด้านการชงเครื่องดื่ม และเทคนิคการใช้เครื่องทำกาแฟสามารถพัฒนาศักยภาพของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาได้ นอกจากนี้ ทั้งที่การทำงาน การเรียนรู้ทักษะการใช้ภาษาและการเปิดกว้างต่อวัฒนธรรมที่แตกต่างของแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ยังปรากฏให้เห็นผ่านการปฏิบัติการของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่การใช้ชีวิตประจำวัน ที่พวกเขาเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “ตลาดสด” สถานที่ดังกล่าวสามารถพบเห็นแรงงานข้ามชาติได้โดยทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันหยุดของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา จึงทำให้วันอาทิตย์ เป็นวันที่มีแรงงานชาวเมียนมาเดินทางมาบริโภคสินค้าและของใช้ในชีวิตประจำวันจำนวนมาก ประสบการณ์การเดินทางผ่านด่านศุลกากรของ “ดาต้า” เธอเล่าว่าการเดินตลาดที่ขอนแก่นสนุกกว่าที่กรุงเทพฯ เพราะมีสินค้าหลากหลายและบางอย่างไม่เคยเห็น และไม่เคยกิน การที่จะรู้ว่าสิ่งนั้นเรียกว่าอะไร คือ การถามจากแม่ค้าหรือเพื่อนที่เคยมาตลาดซึ่งมีความเจนจัดในพื้นที่ สำหรับกรณีนี้ พบว่านอกจากการได้มาซึ่งทักษะทางภาษาแล้ว แรงงานหญิงเหล่านี้ยังต้องอาศัยความเปิดกว้างเพื่อเผชิญหน้ากับความแตกต่างในบริบทของตลาดด้วย “ตลาด” จึงนับว่าเป็นสถานที่ของการปะทะสังสรรค์ระหว่างผู้คนมากมายหลายตา โดยเฉพาะบทสนทนาในฐานะลูกค้า (ผู้ซื้อ) กับคนขาย (ผู้ประกอบการ) การเรียนรู้ทักษะการใช้ภาษาในพื้นที่ตลาด จึงเกิดจากความจำเป็นเฉพาะหน้า ในฐานะลูกค้าและคนขาย บทสนทนาต่อรอง แลกเปลี่ยนสินค้าในตลาดมีความสลับซับซ้อนต้องอาศัยทักษะการสนทนาที่ค่อนข้างซับซ้อนทั้งภาษาไทยและภาษาอีสาน

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาพบว่าทุนเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในระหว่างการย้ายถิ่น (Werbner, 1999; Yeoh & Soco, 2014) กล่าวคือ การย้ายถิ่นข้ามชาติทำให้แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาสามารถเข้าถึงทุนเศรษฐกิจซึ่งปรากฏได้ชัดเจนผ่านการเข้าถึงแหล่งรายได้จากนายจ้าง ซึ่งแรงงานกลุ่มที่บทความนี้นำเสนอพวกเขาได้รับเงินในแต่ละเดือนเท่ากับแรงงานคนไทย หรือในขณะที่บางคนสามารถทำได้มากกว่าจากการเข้าทำงานล่วงเวลาซึ่งคนไทยไม่ทำ การได้มาซึ่งรายได้ที่มากขึ้นยังส่งผลต่อการส่งเงินกลับบ้าน (remittance) ที่เพิ่มมากขึ้น และนำไปสร้างทุนเศรษฐกิจที่ต่อยอดจากทุนที่พวกเขาได้รับจากการย้ายถิ่นในประเทศต้นทางด้วย เช่น การซื้อที่ดิน การสร้างบ้าน การนำไปลงทุนเปิดกิจการของตัวเอง เป็นต้น นอกจากนี้ แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ยังสามารถพัฒนาทุนวัฒนธรรมที่มองได้ว่าเป็นทุนวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวตนของพวกเขา ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ในระหว่างที่แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาเหล่านี้ย้ายถิ่น คือ ทักษะการใช้ภาษาไทย และภาษาท้องถิ่นอีสาน รวมทั้งทักษะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำงาน ดังนั้น การย้ายถิ่นจึงเป็นเหมือนพื้นที่ของการติดต่อกับผู้อื่นให้เกิดการเผชิญหน้ากับความแตกต่าง สิ่งสำคัญที่แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ต้องนำมาใช้เพื่อจัดการหรืออาจเรียกว่าเป็นปฏิบัติการของความเปิดกว้างก็คือ การเรียนรู้ทักษะการใช้ภาษา หรือทักษะการสนทนาสลับภาษาภายในพื้นที่วัฒนธรรมที่มีความแตกต่าง แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาได้แสดงให้เห็นการ

บริโภควัตถุและพื้นที่ (consumption of objects and spaces) ซึ่งถูกกำหนดโดยคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านการบริโภคสินค้าที่สังคมมองว่าเป็นสินค้าที่มีคุณค่าและสามารถยกระดับหรือสถานะของผู้บริโภคได้ (Holt & Douglas B. Holt, 1998; Long, Oxfeld, & Hess, 2004; Werbner, 1999) ดังเช่น การนิยมซื้อทองคำ โทรศัพท์มือถือ ไอโฟน ไอแพด สินค้าฟุ่มเฟือยที่มีเครื่องหมายทางการค้าซึ่งมีชื่อเสียงอย่าง Nike Adidas สิ่งเหล่านี้ก็กลายเป็นทุนสัญลักษณ์และทุนวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุให้กับแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาเพื่อใช้ต่อรองสถานะหรือภาพความเป็นแรงงานที่ไม่มีความสามารถในการบริโภคสินค้าวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าแบบชนชั้นนำหรือชนชั้นกลางในเมืองได้ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การบริโภคลักษณะข้างต้นเกิดขึ้นมาจากการย้ายถิ่น และการเข้าถึงแหล่งรายได้ที่เพียงพอให้พวกเขาสามารถนำมาใช้เข้าถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรม จนสามารถนำมาใช้เป็นทุนวัฒนธรรมเพื่อยกระดับตัวเองในบริษัทสังคมใหม่ได้ นอกจากนี้ทุนเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม บทความนี้ยังพบว่าแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมายังสามารถนำทุนทั้งสองด้านที่ได้มาใช้เป็นทรัพยากรเพื่อสร้างทุนสัญลักษณ์ให้กับพวกเขาเองอีกด้วย ดังเช่นในกรณีการสร้างบ้านหลังใหญ่ที่มีความทันสมัยของกิดาร์ หรือแม้แต่ความพยายามโพสต์แสดงตัวตนของพวกเขาผ่านสื่อออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก เพื่อนำเสนอกิจกรรมยามว่าง หรือวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไปจากเดิมเมื่อครั้งที่พวกเขายังคงใช้ชีวิตอยู่ในประเทศต้นทาง

ความเปิดกว้างที่หมายถึงอัตลักษณ์สำคัญของการเป็นพลเมืองโลก (Skrbiš & Woodward, 2013) สัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นกับเงื่อนไขสามประการ คือ การเคลื่อนย้าย จากผลการศึกษาลงแสดงให้เห็นว่าการย้ายถิ่นเพื่อทำงานในประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาเป็นการเคลื่อนย้ายที่เกิดจากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจสอดรับกับการพัฒนาระบบเครือข่ายโครงสร้างพื้นฐานการเคลื่อนย้ายที่อำนวยความสะดวกให้การย้ายถิ่นข้ามชาติเป็นไปได้อย่างง่ายดายมากขึ้น ทำให้แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมารวมทั้งแรงงานจากประเทศใกล้เคียงสามารถเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในประเทศไทยและตามจังหวัดใหญ่ ๆ ในภูมิภาค เช่น ขอนแก่นได้ง่ายมากขึ้น พื้นที่เมืองขอนแก่นได้กลายมาเป็นสถานที่ตั้งของภาวะพลเมืองโลกที่แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาต้องมีปฏิบัติการต่อการเผชิญหน้ากับผู้คน วัตถุ เหตุการณ์ และสถานที่ต่าง ๆ ที่มีจุดกำเนิดทางวัฒนธรรมอยู่นอกขอบเขตวัฒนธรรมของพวกเขา บทความนี้พบว่า การได้มาซึ่งทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวตนของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่เป็นทักษะการสนทนาภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นซึ่งแรงงานได้มาในจากกระบวนการเรียนรู้ขณะย้ายถิ่นเกิดขึ้นควบคู่กันกับ “สมรรถภาพเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม” หรือ “ทักษะข้ามวัฒนธรรม” ที่แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมานำมาใช้จัดการกับวัฒนธรรมที่แตกต่างซึ่งพวกเขาต้องเผชิญ นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นลักษณะของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่การเป็นส่วนหนึ่งกับคุณค่าวัฒนธรรมแบบอื่นที่ไม่ใช่วัฒนธรรมตัวเองได้เช่นกัน จากการที่พวกเขาสามารถยอมรับว่าการสนทนาภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นของพวกเขาทำให้การใช้ชีวิตในพื้นที่เมืองขอนแก่นเป็นไปอย่างราบรื่นและได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากแรงงานข้ามชาติ (Skrbiš & Woodward, 2013)

การศึกษาแรงงานข้ามชาติด้วยมุมมองภาวะพลเมืองโลกชนชั้นแรงงานเป็นการให้มุมมองใหม่ และขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับการมองแรงงานข้ามชาติให้กว้างออกไป ด้วยการมอง

แรงงานข้ามชาติว่าเป็นแรงงานที่สามารถพัฒนาศักยภาพไปสู่การเป็นพลเมืองโลกได้ ผ่านประสบการณ์ และปฏิบัติการที่ได้รับมาจากการย้ายถิ่น เช่นเดียวกับข้อเสนองานของ Werbner (1999) ที่ว่าภาวะพลเมืองโลกชนชั้นแรงงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจแบบชนชั้นนำซึ่งมีทุนเหล่านี้สะสมอยู่ก่อนหน้า แต่การได้มาซึ่งทุนเหล่านี้กลับแฝงฝังอยู่ในกระบวนการของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นจากการย้ายถิ่น เนื่องจากพื้นที่ของการย้ายถิ่นเป็นเขตของการติดต่อกันนำมาสู่การแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมที่แตกต่างและสลับซับซ้อน สอดคล้องกันกับงานของ Long, Oxford, และ Hess (2004) และ Werbner (1999) ที่มองว่าโครงสร้างการย้ายถิ่นข้ามพรมแดนยังทำให้แรงงานเหล่านี้มีโอกาสสัมผัสกับโครงสร้างบางอย่างที่อาจเรียกได้ว่าโครงสร้างของชนชั้นกลาง จนเกิดเป็นการเรียนรู้ จนทำให้กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ความโน้มเอียงทางอุปนิสัย” (disposition) ไม่ว่าจะเป็นการมีรสนิยมการบริโภคสินค้าที่มีราคา และยึดโยงกับคุณค่าของแบรนด์สินค้ามากขึ้น เช่นเดียวกับกับ Holt & Douglas B. Holt (1998) ที่พบว่าการบริโภคสะท้อนให้เห็นถึงการขัดเกลาทางสังคมที่ขึ้นอยู่กับชนชั้น ฮาบิทัสการบริโภคของผู้บริโภคที่มีทุนวัฒนธรรมในระดับสูง ซึ่งครอบครอง ฮาบิทัสแบบพลเมืองโลก (cosmopolitan habitus) มีความแตกต่างจากผู้บริโภคที่มีทุนวัฒนธรรมในระดับต่ำกว่า ดังนั้น การบริโภค และการได้มาซึ่งทุนวัฒนธรรมจึงกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดหรือถูกจำกัดจากสถานะทางชนชั้น นอกจากนี้ Yeoh และ Soco, (2014) ทั้งคู่พบว่าถึงแม้แรงงานหญิงเหล่านี้จะอยู่ภายใต้โครงสร้างที่ค่อนข้างจำกัดและไม่เท่าเทียมของสังคมสิงคโปร์ แต่โครงสร้างที่เป็นอุปสรรคดังกล่าวก็ไม่สามารถลดทอนการพัฒนาแบบแผนการบริโภคที่ต่างออกไปจากเดิม และทักษะใหม่ ๆ ที่ได้รับมาในระหว่างที่พวกเขาทำงานในสิงคโปร์ ตลอดจนโอกาสหรือความเป็นไปได้ในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม นอกจากนี้ ความสามารถในการเข้าไปมีส่วนกับกิจกรรมยามว่างที่อยู่บนพื้นฐานของทางชนชั้น (class-based leisure activities) การบริโภคสินค้าทางวัฒนธรรม การพัฒนาทุนความเป็นมนุษย์ การได้มาซึ่งทักษะทางวัฒนธรรมรูปต่าง ๆ ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนพูดคุยข้ามวัฒนธรรมที่ถูกจำกัดกับนายจ้างของแรงงานภายในพื้นที่ที่อาศัย ภายใต้บริบทประเทศพัฒนาแล้วกลายเป็นสิ่งที่ช่วยให้แรงงานข้ามชาติเหล่านี้มองตัวเองในฐานะชนชั้นที่เท่าเทียมกับชนชั้นกลางในประเทศต้นทาง หรือแม้แต่แรงงานข้ามชาติที่ทำงานอยู่ในสิงคโปร์ด้วยตนเอง นอกเหนือไปจากข้อสรุปตามแนวคิดภาวะพลเมืองโลก ผลการศึกษา ยังสอดคล้องกับข้อเสนองานของพัฒนา กิตติอาษา (2557) ในเรื่องอิสานอิจลัภณ์ (isan becoming) ที่สะท้อนให้เห็นการก่อรูปและผลิตร่างตัวตน รวมทั้งวิถีของผู้กระทำการในการรับมือกับการกดทับของโครงสร้าง พัฒนาแสดงให้เห็นว่าแรงงานอิสานมีศักยภาพในการผลิตร่างอัตลักษณ์ และมีความสามารถในการค้นหาวิธีการเอาตัวรอดจากสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอยู่ตลอดเวลา อนิจลัภณ์ของคอนอิสานจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง ในทำนองเดียวกันกับงานศึกษาของ Keyes, C. (2012) ที่เสนอว่าชาวบ้านในอิสานที่เข้าไปเป็นแรงงานในระบบแรงงานระดับโลก (global system of labour) ทำให้พวกเขามีโอกาสได้เรียนรู้ และมีความคุ้นชินกับสภาพสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย เจื่อนโชตังกล่าวทำให้วิธีการใช้ชีวิตของพวกเขาขยายกว้างออกไปมากกว่าสังคมหมู่บ้านซึ่ง Keyes เรียกว่าชาวบ้านเหล่านี้ว่า “cosmopolitan villagers” ทั้งแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านกลุ่มนี้แตกต่างไปจากชนชั้นนำหรือ

ผู้มีฐานะทางสังคมที่ใช้ชีวิตภายในหมู่บ้านเท่านั้น แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาก็เช่นกัน ถึงแม้พวกเขาจะอยู่ในบริบททางวัฒนธรรมที่จำกัด รวมทั้งมายาคติทางสังคมที่มองแรงงานข้ามชาติในฐานะกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสทางสังคม แต่แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาก็กลับสามารถสะสมทุนประเภทต่าง ๆ จากกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “ทรัพยากร” สำคัญซึ่งพวกเขาสามารถหยิบใช้เมื่อใดก็ได้เพื่อจัดการกับความเป็นอื่นในบริบทการย้ายถิ่น

รายการอ้างอิง

- “ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 9)” (2561, 19 มีนาคม) **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 135 ตอนพิเศษ 63 ง. หน้า 24 -25.
- การจัดหางานจังหวัดขอนแก่น, กรม. (2560). **สถิติแรงงานข้ามชาติในจังหวัดขอนแก่นประจำปี พ.ศ. 2560**. ขอนแก่น: กรมการจัดหางาน.
- พัชรินทร์ ลาภานันท์. (2558). เมียฝรั่ง: การก่อตัวของชนชั้นใหม่ในสังคม (ชนบท) ไทย. ใน ชูศักดิ์ วิทยาทัด (บรรณาธิการ), **วัฒนธรรมคืออำนาจ: ปฏิบัติการแห่งอำนาจ ตัวตน และชนชั้นใหม่ในพื้นที่วัฒนธรรม**. (น. 271-299). เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พัฒนา กิติอาษา. (2557). **สู่วิถีอีสานใหม่ (Isan Becoming: Agrarian Change and the Sense of Mobile Community in Northeastern Thailand)**. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- สำนักงานจังหวัดขอนแก่น. (2560) **แผนพัฒนาจังหวัดขอนแก่น พ.ศ.2561-2564**. สืบค้น 17 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.khonkaen.go.th/khonkaen6/main.php?cont=vision>
- Bridge, G. (2001). Estate agents as interpreters of economic and cultural capital: The gentrification in the Sydney housing market. **International Journal of Urban and Regional Research**. 25(1), 87-101. Retrieved April 26, 2018, from <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00299>
- Hannerz, U. (1990). Cosmopolitans and Locals in World Culture. **Culture & Society**. 7(2-3), 237-251. Retrieved April 17, 2018, from <https://doi.org/10.1177/026327690007002014>
- Holt, D. B., & Douglas B. Holt. (1998). Does Cultural Capital Structure American Consumption?. **Journal of Consumer Research**. 25(1), 1-25. Retrieved April 26, 2018, from <https://doi.org/10.1086 /209523>
- Keyes, C. (2012). ‘Cosmopolitan’ villagers and populist democracy in Thailand. **South East Asia Research**, 20(3), 343-360. Retrieved April 19, 2020, from <https://doi.org/10.5367/sear.2012.0109>
- Long, L., & Oxfeld, E. (Eds.). (2004). **Coming Home?: Refugees, Migrants, and Those Who Stayed Behind**. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Mitchell, K. (2007). Geographies of identity: the intimate cosmopolitan. **Progress in Human Geography**, 31(5), 706-720. Retrieved March 2, 2018, from <https://doi.org/10.1177/0309132507078960>

Skrbiš, Z., & Woodward, I. (2013). **Cosmopolitanism Uses of the Idea**. London: SAGE.

Werbner, P. (1999). Global pathways. Working class cosmopolitans and the creation of transnational ethnic worlds. **Social Anthropology**, 7(1), 17-35. Retrieved April 17, 2018, from <https://doi.org/10.1111/j.1469-8676.1999.tb00176.x>

Yeoh, B. S. A., & Soco, M. A. (2014). The cosmopolis and the migrant domestic worker. **Cultural Geographies**, 21(2), 171-187. Retrieved April 24, 2018, from <https://doi.org/10.1177/1474474014520899>

สัมภาษณ์

กานดา. การใช้ทุนเศรษฐกิจจากการย้ายถิ่นข้ามชาติ [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 3 มกราคม 2561.

โกโก้. การเรียนรู้ทักษะทางวัฒนธรรม [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 20 มีนาคม 2561.

โกเพียว. การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภค [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 15 มกราคม 2561.

ดาต้า. การไปจ่ายตลาด [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 10 มีนาคม 2561.

กิตาร์. การใช้ทุนเศรษฐกิจจากการย้ายถิ่นข้ามชาติ [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 3 มกราคม 2561.

ตุ้. การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภค [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 17 มกราคม 2561.

แต้ว. การใช้เทคโนโลยีกับการบริโภคของแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา [สัมภาษณ์]. ผู้จัดการร้านกาแฟ; 16 กุมภาพันธ์ 2561.

หนูเล็ก. การเรียนรู้ทักษะทางวัฒนธรรม [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 20 มีนาคม 2561.

อู๋. การเล่นเกมในโทรศัพท์มือถือ [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 17 กุมภาพันธ์ 2561.

อูอู. การใช้ภาษาในการสื่อสารกับคนไทย [สัมภาษณ์]. แร่งงานข้ามชาติชาวเมียนมา; 21 มีนาคม 2561.